

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-118>

УДК 373.3.31

Дубовик С.Г.

Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНИХ ВМІНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ

Анотація. Описана важливість навчання кожної дитини змістовно, граматично правильно, зв'язно і послідовно викладати свої думки. Проаналізована найбільш складна форма мовленнєвої діяльності – зв'язне мовлення, яке представляє собою розгорнутий виклад певного змісту, складові мовні компоненти якого організовані за законами логіки і граматичної будови даного мови в єдине ціле. Охарактеризовані діалогічна і монологічна форми зв'язного мовлення, виділені їх відмінності один від одного. Дана характеристика монологічного мовлення – найбільш складної форми мовленнєвої діяльності. Виділено основні особливості монологічного мовлення. Відзначено, що для успішного розвитку зв'язного мовлення особливо важливо вчити дітей мовленнєвим вмінням, необхідним для складання монологів: визначати об'єкт мови і послідовність в описі, виленувати головну тему і дотримуватися структуру в оповіданні. Визначені комунікативні функції монологічного мовлення. Описано напрямки в роботі з розвитку монологічного мовлення учнів. Розглянуто методи і прийоми, які використовуються педагогом для розвитку монологічного мовлення молодших школярів. Особливо виділено переказ як ефективний метод розвитку монологічного мовлення учнів. Сформульовано умови використання методи переказу, при яких процес розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку буде ефективний.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, зв'язне мовлення, монологічне мовлення, мовленнєві вміння, переказ.

Dubovyk Svitlana

Pedagogical Institute of the Borys Grinchenko Kyiv University

FORMATION OF MONOLOGICAL ABILITIES IN YOUNGER PUPILS AT LEARNING GRAMMAR

Summary. The importance of teaching each child in a meaningful, grammatically correct, coherent and consistent way to express his thoughts is described. The most complex form of speech activity is analyzed – coherent speech, which is a detailed presentation of a certain content, the linguistic components of which are organized according to the laws of the logic and grammatical structure of a given language into a single whole. Mastering a monologue is necessary for the degree of speech development of children, because it is precisely when constructing a monologue that their language skills are most evident. The dialogical and monological forms of connected speech are characterized, their differences from each other are highlighted. The characteristic of monologue speech is given – the most complex form of speech activity, which serves to inform purposefully. There is a contradiction between the need to develop monologue speech for younger students and the lack of elaboration of psychological and pedagogical conditions for the implementation of this process. The main features of monologic speech are highlighted: the one-pointedness of its character, ease, detail, focus on the listener, the narrowness of the use of non-linguistic possibilities of transmitting information. Monological speech is described as a form of speech addressed to one or a group of listeners (interlocutors), sometimes to oneself; active type of speech activity, designed for perception. The monologue is the most complex form of language, which serves for the purposeful transmission of information. It is noted that for the successful development of coherent speech, it is especially important to teach children the speech skills necessary for compiling monologues: to determine the language object and sequence in the description, to isolate the main topic and observe the structure in the narrative. The communicative functions of monologic speech are defined. The directions in the work on the development of monologue speech of students are described. Disclosed are the skills necessary for the development of coherent speech (its informative and external sides). The methods and techniques used by the teacher for the development of monologic speech of younger students are considered. Separately highlighted retelling as an effective method for the development of monological speech of students. The conditions of using retelling methods are formulated under which the process of developing coherent monologic speech in primary school children will be effective.

Keywords: speech activity, connected speech, monologue speech, speech skills, legend.

Постановка проблеми. Соціальним завданням держави і суспільства є виховання активної, здатної міркувати, пояснювати і відстоювати свою точку зору, людини. Людини, здатної вчасно і без проблем підлаштовуватися під нововведення і швидкий ритм сучасного життя. Тому проблема розвитку зв'язного мовлення є досить актуальною.

Молодший шкільний вік вважається одним з найбільш найважливіших періодів у житті кожної людини. У ньому формується особистість дитини та правильна мова, з'являються життє-

ві орієнтири, правильна мова. Повноцінна мова є умовою успішної соціалізації дитини і навчання, дає масу можливостей, дозволяє досягти кращої взаємодії з однолітками і дорослими.

Розвиток зв'язного мовлення, що включає в себе діалогічне і монологічне мовлення, є найважливішою умовою успішного навчання в школі. Володіючи добре розвиненим зв'язним монологічним мовленням, учень може давати розгорнуті відповіді на складні питання, послідовно і повно, аргументовано і логічно викладати свої власні судження, переказувати зміст тек-

ствів творів художньої літератури і усної народної творчості.

Оволодіння монологічним мовленням є необхідним ступенем розвитку мовлення дітей, оскільки саме при побудові монологу найбільшою мірою виявляються їх мовні вміння. Монологічне мовлення вважається більш складною формою зв'язного мовлення, ніж діалогічне, воно демонструє все мовні досягнення дітей, тому його розвиток має дуже важливе місце в логопедичній роботі зі молодшими школярами, тому що розвинене монологічне мовлення є необхідною умовою навчання дитини в школі. Навіть незначні мовленнєві порушення можуть в подальшому позначитися на навчанні дитини в школі, наприклад, при освоєнні процесів письма і читання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей добре відома широкому колу педагогічних працівників: педагогам, вузьким фахівцям, психологам. Даною темою в різний час займалися такі вчені, як М.М. Подд'яков, Ф.А. Сохіна, О.С. Ушакова, Є.І. Тихеева, В.В. Гербова та ін.

Психологічна природа монологічного мовлення, її механізми і особливості розвитку розкриваються в працях Л.С. Виготського, А.А. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна та ін. Усі дослідники відзначають складну організацію монологічного мовлення і вказують на необхідність спеціального мовленнєвого виховання (А.А. Леонтьєв, Л.В. Щерба та ін.). Особливу увагу розвитку монологічного мовлення молодших школярів приділяється в лінгвістичній і методичній літературі – в роботах М.Р. Львова, Т.А. Ладиженської, Н.С. Різдяного та ін.

Своєрідність розвитку монологічного мовлення показано в дослідженнях І.Ю. Борякової, В.А. Ковшикова, Ю.Р. Дем'янова, Р.І. Лалаєва, І.А. Сімінової та ін.

Розвиток зв'язного мовлення є центральним завданням мовленнєвого виховання дітей. Саме в зв'язному мовленні реалізується основна, комунікативна, функція мови і мовлення (Т.В. Ахутіна, Л.С. Виготський, Н.І. Жинкін, А.А. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, Ф.А. Сохін та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури показує, що монологічне мовлення молодших школярів вивчене недостатньо: зазвичай аналізуються труднощі, пов'язані з засвоєнням того чи іншого розділу шкільного курсу української мови, вказуються фактичні помилки, які допускають учні у своїх відповідях. Недостатньо досліджені психолого-педагогічні умови розвитку монологічного мовлення молодших школярів.

Існує протиріччя між необхідністю розвитку монологічного мовлення молодших школярів та недостатньою розробленістю психолого-педагогічних умов здійснення даного процесу.

Дане протиріччя зумовило проблему дослідження: які психолого-педагогічні умови розвитку монологічного мовлення молодших школярів?

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення психолого-педагогічних умов формування монологічних вмінь у молодших школярів на уроках вивчення граматики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державні стандарти в галузі освіти ставлять перед педагогами завдання навчити кожну ди-

тину змістовно, граматично правильно, зв'язно і послідовно викладати свої думки. Виховання розумової активності при ознайомленні дітей з мовленням як мовною дійсністю, формування умінь усвідомлювати мову стає істотною умовою виховання культури мови – необхідної ланки у всебічному розвитку особистості дитини [7, с. 20].

Про рівень мовленнєвого розвитку дітей можна судити по тому, як дитина вміє будувати своє висловлювання. У дослідженнях Н.Г. Смольнікова, Е.А. Смирнової, Л.Г. Шадріна доведено, що вміння розповідати допомагає дитині бути товариською, долати мовчазність і сором'язливість, розвиває впевненість у своїх силах. Розширення збагачення знань, уявлень дитини має бути пов'язано з розвитком умінь правильно висловити їх у мовленні.

Найбільш складна форма мовленнєвої діяльності – зв'язне мовлення, яке являє собою розгорнутий виклад певного змісту, складові мовні компоненти якого організовані за законами логіки і граматичної будови даного мови в єдине ціле. Зв'язне мовлення є самостійним видом мовленнєво-розумової діяльності; разом з тим воно виконує важливу роль в процесі виховання та навчання дітей, тому що воно виступає у вигляді засобу отримання знань і засобу контролю за цими знаннями. Відповідно діти з порушеннями мови часто відстають від однолітків у засвоєнні навчального матеріалу. Красиве грамотне мовлення є важливою умовою розумового виховання дитини.

Зв'язне мовлення є особливо складним видом мовленнєвої діяльності. Воно має характер послідовного, систематичного розгорнутого викладу. Одна з основних функцій зв'язного мовлення – комунікативна. Вона застосовується в двох формах – діалозі і монолозі. За погляду великого кола фахівців, що вивчають зв'язне мовлення як найбільш важливу умову повноцінної мовної комунікації, поняття «зв'язне мовлення» відноситься як до діалогічної, так і до монологічної форм мовлення [2, с. 93].

Особливий інтерес викликає саме явище монологічного мовлення – найбільш складна форма мовленнєвої діяльності, що служить для цілеспрямованого інформування. Варто відзначити такі особливості монологічного мовлення, як односпрямованість його характеру, невимовність, детальність, націленість на слухача, вузькість вживання немовних можливостей передачі інформації.

Характерною рисою цієї форми мовної діяльності є те, що її зміст, як правило, попередньо організованою і заздалегідь планується. Якщо діалогічна мова будується з кроків сприйняття і самостійного висловлювання, які чергуються між собою, і в ній основна роль віддається опору на певну ситуацію або жест, то в монологічному мовленні роль цих обставин помітно скорочується. В даному випадку на перший план виступає логіка послідовності викладу. Співвідносячи монологічну і діалогічну форму мовлення, А.А. Леонтьєв вказує на такі властивості монологічного мовлення, як умовна детальність, значна довільність і зумовленість. У більшості випадків «той, хто говорить, планує або зумовлює не тільки одичне висловлювання, а й ... весь «монолог» як ціле» [6, с. 115].

Монологічне мовлення – форма мовлення, зверненого до одного або до групи слухачів (співрозмовників), іноді – до самого себе; активний вид мовної діяльності, розрахований на сприйняття. Це мова однієї особи, що висловила в більш-менш розгорнутій формі свої думки, наміри, оцінку подій і т. д.

На відміну від діалогічного мовлення характеризується розгорненням (що пов'язано з прагненням широко охопити тематичний зміст висловлювання), зв'язністю, логічністю, обґрунтованістю, смисловий завершеністю, наявністю поширених конструкцій, граматичною оформленістю. На відміну від діалогу, монологічне мовлення передбачає відповідальність за виконання комунікації тільки на тому, хто говорить, при відсутності явної опори на сприйняття мови слухача (читача).

Монологічне мовлення використовується з різною комунікативною метою: для повідомлення інформації, для впливу на слухачів шляхом переконання, для спонукання до дії або її запобігання.

Монологічне мовлення – чітке, логічно послідовне висловлювання, що протікає відносно довго в часі, не розраховане на негайну реакцію слухачів. Воно має незрівнянно більш складну будову, висловлює думку однієї людини, яка невідома слухачам. Тому вислів містить більш повне формулювання інформації, він більш розгорнутий.

Монологічне мовлення (монолог) розуміється як зв'язне мовлення однієї особи, комунікативна мета якої – повідомлення про будь-які факти, явища реальної дійсності. Монолог являє собою найбільш складну форму мови, що служить для цілеспрямованої передачі інформації [4].

Зв'язне мовлення передбачає оволодіння словниковим запасом мови, засвоєння мовних законів і норм, тобто оволодінням граматичною будовою, а також практичним їх поясненням, вмінням користуватися засвоєним мовним матеріалом, зв'язно, послідовно і зрозуміло для навколишніх передавати зміст готового тексту або самостійно складати зв'язний текст.

Також для зв'язного розгорнутого висловлювання характерна послідовність викладу. Найбільш поширений тип послідовності висловлювання – послідовність складних супідрядних відносин: просторових, якісних, причинно-наслідкових, часових [5, с. 32].

Використання послідовності і зв'язності монологічного висловлювання значною мірою зумовлюється його логічною і смисловою організацією. Освоєння умінь логічної і смислової організації висловлювання свідчить про чіткий, спланований виклад думки, тобто про усвідомлене і безпідставне здійснення мовленнєвої діяльності. Здійснюючи мовленнєву діяльність, людина керується «внутрішньою логікою» розкриття всієї структури предметних відносин. Елементарний прояв смислового зв'язку – міжпонятійний зв'язок, що відображає відносини між двома поняттями. Основний тип міжпонятійного зв'язку – предикативний смисловий зв'язок, який «раніше інших формується в онтогенетичному розвитку» [6, с. 145].

Розвиток зв'язного мовлення дітей включає вирішення інших приватних завдань навчання рідної мови: словникову роботу, формування граматичної будови мови, виховання звукової культури мовлення.

Для успішного розвитку зв'язного мовлення особливо важливо навчати дітей мовним вмінням, необхідним для складання монологів: визначати об'єкт мови і послідовність в описі, вичленювати головну тему і дотримуватися структуру в оповіданні. Ці мовні вміння легше формуються на основі монологів (опис предметів, картин, серії сюжетних картинок) за допомогою ігор і конкретних прикладів. Багато дослідників у своїх роботах показали, що мова дітей більш зв'язна в ряді ситуацій, в тому числі, при розповіданні за сюжетною картиною і серії сюжетних картинок на одну тему. Висловлювання дітей стають структурно більш оформлені, послідовні, розгорнуті.

Кожен вид навчання розповіданню як метод формування зв'язного мовлення має свої особливості, конкретну структуру навчальних занять і методичні прийоми.

Основними критеріями оцінки є ступінь самостійності при складанні розповіді, адекватність поставленого завдання, семантична наповненість, зв'язність і послідовність викладу, відповідність граматичного оформлення висловлювання мовним нормам.

Отже, монологічне мовлення має наступні комунікативні функції:

1. Інформативна (повідомлення нової інформації у вигляді знань про предмети і явища навколишньої дійсності, опис подій, дій, станів);
2. Функція впливу (переконання когось-небудь у правильності тих чи інших думок, поглядів, переконань, дій; спонукання до дії або запобігання дії);
3. Емоційно-оцінна [8, с. 211].

Для кожної з перерахованих функцій монологічного мовлення характерні свої мовні засоби вираження й особливі психологічні стимули. У психологічній літературі відзначається, що в порівнянні з діалогічним мовленням монологічне мовлення є більш складним і важким. Воно вимагає від мовця вміння зв'язно і послідовно викладати свої думки, висловлювати їх в ясній і виразній формі. З лінгвістичної точки зору монологічне мовлення характеризується повноскладністю речень, на відміну від еліптичності речень в діалогічному мовленні та, як правило, розгорнутим викладом думок.

У методиці виділяють наступні напрямки в роботі з розвитку монологічного мовлення учнів:

- розширення кругозору учнів, їх умінь спостерігати, емоційно сприймати, порівнювати, оцінювати, узагальнювати: думки і почуття, що виникають у дітей – це потенційні предмети їх мовленнєвої діяльності;
- робота над усвідомленням школярами системи мови, призначення різних мовних одиниць, правил їх функціонування, над збагаченням арсеналу засобів, якими користуються діти;
- розвиток умінь вибирати засоби мови з урахуванням ситуації спілкування і грамотно формулювати думки;
- вдосконалення умінь відбирати зміст для висловлювання і організувати його в залежності від задуму;
- робота над розумінням значущості всіх елементів «чужого» тексту (відбору відомостей, їх послідовності, угруповання, використаних мовних засобів), а також над умінням витягати з кожного елемента відповідний сенс [8].

Складність організації роботи з розвитку мовлогічного мовлення молодших школярів полягає в тому, що при цьому не завжди враховується положення А.Н. Леонтьєва про те, що передумовою будь-якої діяльності є та чи інша потреба [6]. В якості джерела мовленнєвої діяльності найчастіше виступає потреба вступити в спілкування з іншою людиною, щось дізнатися чи повідомити, впливати, висловити свої почуття, емоції, розділити їх зі співрозмовником. Тому для успішного розвитку мовлогічного мовлення учнів необхідно забезпечити виникнення у них відповідної потреби, бажання вступити в мовне спілкування.

Дослідники виділяють вміння, необхідні для розвитку зв'язного мовлення (його змістовного і зовнішнього сторін):

- визначати обсяг змісту і межі теми;
- підпорядковувати мовленнєве повідомлення основній думці;
- збирати матеріал;
- систематизувати матеріал;
- будувати твори різних видів;
- правильно і яскраво висловлювати думку;
- здійснювати контроль за власною мовою [1, с. 76].

Слід особливо підкреслити, що, на думку вчених, вміння і навички зв'язного мовлення при спонтанному розвитку не досягають необхідного рівня навіть у дітей, які нормально розвиваються. Тільки в умовах спеціально організованого навчання діти опановують монолог «в його зрілій і структурованій формі» [1, с. 80].

Активізація зв'язного мовлогічного мовлення дітей молодшого шкільного віку – це забезпечення активності і різноманітності розумової і практичної діяльності дітей в процесі освоєння навчального матеріалу [8, с. 59].

Методи і прийоми, які використовуються педагогом для розвитку мовлогічного мовлення молодших школярів:

1. Для формування вміння розуміти і осмислювати тему, придумувати назву тексту відповідно до змісту твору використовуються: розповідь за власним малюнком на задану тему, придумування назви розповіді з особистого досвіду, придумування назви сюжетної картинці, придумування заголовка для творчого оповідання, придумування назви кожної сюжетної картинки із серії;

2. Для формування вміння виділяти основні структурні частини тексту і розташовувати їх у вірній послідовності (початок – середина – кінець) були використовуються: складання плану і переказ казки, оповідання, складання плану розповіді за сюжетною картині творчі розповіді, розповідь за власним малюнком на задану тему, розстановка серії сюжетної картинок в вірною послідовності, розповіді по сприйняттю;

3. До методів, спрямованим на формування вміння наповнювати свій вислів вмістом або доповнювати чуже висловлювання, відносяться: розповіді з особистого досвіду, переказ розповіді і казки, оповідання за сюжетною картиною і серією сюжетних картин, творчі розповіді, розповіді за книжковими ілюстраціями, розповіді за власним малюнком на задану тему, переказ казки «в особах», вправа «Зайва картинка»;

4. Формування вміння користуватися засобами мови (в тому числі, мовними виражальними

засобами) відповідно до літературних норм і завданням висловлювання: розповіді з особистого досвіду, за сюжетною картиною і серією сюжетних картин, за власним малюнком, за книжковими ілюстраціями, переказ казки, розповіді, вправа «Підбери слово»;

5. Для формування вміння будувати висловлювання плавно, уникати тривалих пауз в процесі висловлювання використовуються: розповіді з особистого досвіду, за сюжетною картиною і серією сюжетних картин, за власним малюнком, за книжковими ілюстраціями, переказ казки, оповідання.

Серед різних засобів розвитку зв'язного мовлогічного мовлення молодших школярів особливе місце займає переказ. У ньому діти закріплюють і вдосконалюють мовленнєві вміння і навички, вчать викладати тексти складно, послідовно, повно, без спотворення, емоційно.

Переказ – це чіткий послідовний виклад тексту, передача змісту з використанням готових, наданих автором мовних форм, вид роботи, в основі якого лежить відтворення змісту висловлювання, створення тексту на основі даного [8].

В освітніх організаціях використовують докладний, вибіркового, короткий, творчий види переказу, кожен з яких вносить свій внесок в розвиток зв'язного мовлогічного мовлення дошкільників. В молодших класах використовують такі види переказу: докладний; вибіркового; короткий; творчий.

Таким чином, процес розвитку зв'язного мовлогічного мовлення дітей молодшого шкільного віку буде ефективним при певних умовах:

1. Якщо в системі навчання дітей особливе місце буде відводитися переказу (в формі спільної з педагогом і вільної діяльності дітей).

2. Якщо будуть використовуватися різні види переказу.

3. Буде створене предметно-розвиваюче середовище, що забезпечує реалізацію переказу.

Навчання переказу передувє попередня робота, яка включає створення інтересу дітей до тексту для переказу, розвиток лексичного і граматичного базису мовлогічного мовлення, закріплення навичок побудови речень різної структури.

При підготовці до переказу особлива увага звертається на первинне сприйняття дітьми тексту. Після читання проводиться коротка бесіда, яка, перш за все, повинна прояснити і закріпити первинні враження дітей. Наприклад, педагог звертається до дітей з питаннями:

1. Чи сподобалося вам казка (розповідь)?

2. Що особливо сподобалося?

3. Що викликало у вас співчуття?

Питання допомагають дітям усвідомити зміст тексту, осмислити його, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, усвідомити позицію автора, а також вибрати власне ставлення до змісту тексту.

Висновки і пропозиції. В цілому молодший шкільний вік є досить сприятливим у розвитку мовлогічного мовлення, чому сприяють висока мовна сприйнятливність, більша схильність до наслідування вчителю, розвиток словесно-логічного мислення дитини. Особливе значення в розвитку мовлогічного мовлення має навчальна діяльність.

Актуальність проблеми розвитку мовлогічного мовлення молодших школярів визначаєть-

ся значенням даного виду мовлення в навчальній діяльності, в розвитку таких пізнавальних процесів, як мислення, пам'ять, уява, в активізації пізнавальної діяльності учнів, у розвитку їх особистості в цілому.

Сучасна методика навчання дітей переказу будується на принципі поетапності, коли навчання починається з простого переказу короткого тексту і закінчується вищими формами самостійної творчої розповіді. Щоб посилити емоційне

сприйняття художнього тексту, вихователь може використовувати прийом «уявного входження в описану ситуацію». Це активізує уяву дітей, вони бачать себе безпосередніми учасниками події, разом з героєм розмірковують, спостерігають, дивуються, радіють. Таким чином, навчання переказу з метою розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку буде успішним при дотримання перерахованих нами вище певних педагогічних умов.

Список літератури:

1. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах : збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 07 листопада 2019 р., Мукачево. Мукачево : МДУ, 2019. 312 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2014. 344 с.
3. Варзацька Л., Шевченко Л. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Житомир : Книга, 2018. 128 с.
4. Канищенко А.П. Уроки розвитку зв'язного мовлення в початкових класах. Посібник для вчителя. Київ : Рута, 2018. 128 с.
5. Колодич О.Б. Современные подходы к изучению речевой деятельности. *Педагогика и психология*. 2015. № 4. С. 31–33.
6. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. Москва : Смысл, 1997. 287 с.
7. Лурія А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга. Москва, 2010. 245 с.
8. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2018. 364 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2016. 720 с.

References:

1. Aktualni problemi navchannya i vikhovannya v umovakh integracijnikh procesiv v osvitnomu ta naukovomu prostorakh (2019). Zbirnik tez dopovidej II Vseukrayinskoyi naukovo-praktichnoyi Internet-konferencziyi, 07 listopada 2019 r., Mukachevo. Mukachevo: MDU, 312 p.
2. Bacevich, F.S. (2014). Osnovi komunikativnoyi lingvistiki. Kyiv: Vidavnichij cenztr «Akademiya», 344 p.
3. Varzaczka, L., & Shevchenko, L. (2018). Metodika rozvitku zvyaznogo movlennya molodshikh shkolyariv. Zhitomir: Kniga, 128 p.
4. Kanishhenko, A.P. (2018). Uroki rozvitku zvyaznogo movlennya v pochatkovikh klasakh. Posibnik dlya vchitelya. Kyiv: Ruta, 128 p.
5. Kolodich, O.B. (2015). Sovremennye podkhody k izucheniyu rechevoj deyatelnosti. *Pedagogika i psikhologiya*, no. 4, pp. 31–33.
6. Leontev, A.A. (1997). Osnovy psikholingvistiki. Moskva: Smysl, 287 p.
7. Luriya, A.R. (2010). Vysshie korkovye funkczii cheloveka i ikh narusheniya pri lokalnykh porazheniyakh mozga. Moskva, 245 p.
8. Metodika navchannya ukrayinskoyi movi v pochatkovij shkoli: navchalno-metodichnij posibnik dlya studentiv vishnikh navchalnikh zakladiv (2018). Za nauk. red. M.S. Vashulenska. Kyiv: Litera LTD, 364 p.
9. Rubinshtejn, S.L. (2016). Osnovy obshhej psikhologii. SPb.: Piter, 720 p.